

Harbonäs säteri

Miljö

Harbonäs ligger längst ut på ett näs eller udde som sticker ut i den södra delen av Tämnares. Läget intill en vattenled är karaktäristiskt för äldre herrgårdar. Harbonäs nås från väster via en grusad väg som tar sin början i det öppna flacka odlingslandskapet vid Hässelby gård, före detta frälsehemman under Harbonäs. Odlingslandskapet avlöses av mossmarker, Torvströmossen och Holmbomossen, med klen tallvegetation.

Landskapet kring Harbonäs är småbrutet och karaktäriseras av hagmarker, mindre åkrar, skogspartier och sankängar. Högväxta ädellövträd som ek och ask samt hasselbestånd tillhör vegetationen. Hagmarkerna är botaniskt värdefulla.

Herrgårdsbyggnaden vänder huvudfasaden mot norr och Tämnares. Byggnaden har bottenvåning och en mezzaninvåning under ett brant valmat tak med täckning av tegelpannor. Timmerstommen är reveterad och vitputsad. Ytterdörrar, knutlådor och fönsterbågar är ljusst grå, pilastrar och fönsterfoder är ljusst gröna.

Trädgården söder om byggnaden karaktäriseras av gräsytor och fruktträd. Denna avgränsas mot väster och vägen av en stenmur, enligt historien uppförd av ryssar som 1719 tagits som krigs-

fångar. Trädgården norr om huvudbyggnaden har en planterad rundel, grusade gångar och höga ädellövträd.

Väster, norr och öster om huvudbyggnaden ligger ekonomibyggnader som sädestork, ladugård, tvättstuga, ett timrat magasin med klockbock, loge, brygghus samt mindre bostadshus.

Öster om gården finns ett marmorbrott. Här bröts senast runt sekelskiftet 1900 av Aktiebolaget Harbonäs Kalk och Marmorbrott så kallad Harbonäsmarmor, en rosa- och brunstrimmig marmor. Harbonäsmarmor återfinns i huvudbyggnadens utvändiga trappa, och interiört i slipade golv och i spisar.

På ett krön söder om gården ligger ett gravfält som anses spegla den äldsta mer permanenta bosättningen i Harbo, från tiden för Kristi födelse eller strax därefter.

Udden sydost om Harbonäs, nu Kalvnäsets naturreservat, har nyttjats som ängsmark och betesmark.

Foto: Agnetha Pettersson/Upplandsmuseet 2021

Historia

Näs nämns i markgäldsförteckningen 1312 som *inessium* eller *in nessi*, ett namn givet efter gårdens lokalisering på ett näs. I samband med att gården bebyggdes till säteri på 1600-talet ändrades namnet till det mer ståndsmässiga Harbonäs.

Näs lydde under medeltiden under frälsegården Aspnäs i Östervåla socken, belägen norr om Näs på andra sidan Tämnamnen. Näs hade under 1500-talet funktion som ladugård under Aspnäs, med nötkreatur och bete.

Görvel Posse af Näs, överhovmästarinna hos drottning Maria Eleonora, fick äganderätten till Harbonäs av sin farbror Lage Axelsson Posse på Aspnäs. Görvel Posse lät uppföra huvudbyggnaden, vilken kan ha stått färdig i sin första skepnad med en våning på 1630-talet. 1668 erhöll Görvel Posse sätesfrihet för Näs, och därmed skattebefrielse mot att frälsegården höll kronan med soldater och hästar. Sockenkartan från 1688 visar Harbonäs säteri med dess läge invid Tämnamnen.

Släkten von Knorring övertog ägandet av säteriet 1740. Den rödfärgade timmerstommen reveterades och vitputsades, och fönstren förstörades. På 1800-talet fick fönstren nu befintlig utformning, och fasaden försågs med en vitmålad träpanel. Putsfasaden återställdes 1914.

Olof Grau anger i Beskrifning Öfver Wästmanland från 1754 att Harbonäs med gården Lund om-

fattade ett mantal i åker- och ängsmark. Underlydande frälsehemmans jord anges vara igenlagda till betesmark. Anders Gustaf Barchaeus besöker Harbonäs 1772 på sin resa genom Västmanland, och anger att gården vanligen hade 200 nötkreatur i ladugården, den största i socknen.

Släkten Tigerhielm övertog och ägde Harbonäs fram till 1860. Tigerhielms ägde bland annat även Lindsbro säteri och kvarnen i Kartan, båda i Östervåla socken. Änkan Elisabeth Tigerhielm sålde Harbonäs till Fredrik Adolf Wilhelm Ehrensvärd, officer vid Västmanlands regemente. Från 1860 var ägarbytena många på Harbonäs och huvudbyggnaden förföll. 1922 förvärvades Harbonäs av Sven Lundberg. Gården är ännu inom familjens ägo.

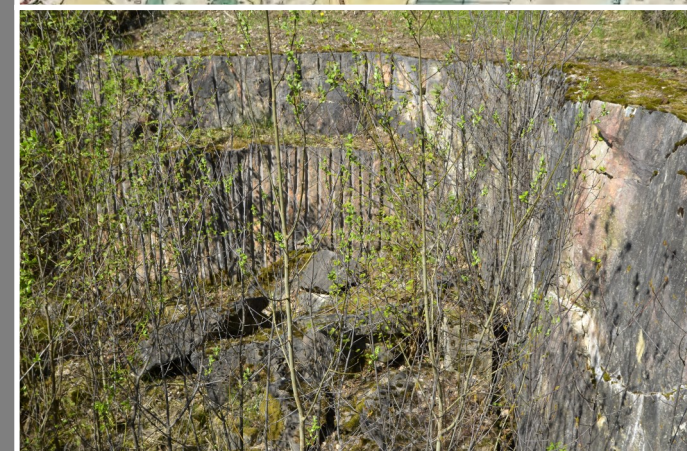
1939 påbörjades en omfattande restaurering av huvudbyggnaden.

Häradsekonomiska kartan från 1859-1863 redovisar fruktträdgården söder om huvudbyggnaden och kalk- och marmorbrottet öster om gården.

Harbo socken har dominerats av de två säterierna Harbonäs och Viby, med underliggande hemman och torp.

Kartor: Lantmäteriet 1688 respektive 1859-1863

Foto: Agnetha Pettersson/ Upplandsmuseet 2021

Att tänka på

1965 förklarades Harbonäs huvudbyggnad som byggnadsminne. Byggnadsminnets skyddsområde omfattar Harbonäs huvudbyggnad med dess exteriör, inre stomme och stora salens fasta inredning. Parken får inte bebyggas .

Huvudbyggnaden uppfördes i sin första skepnad på 1630-talet, och utgör med sitt höga valmade tak ett sällsynt välbevarat exempel på en för svenska herrgårdar vanlig byggnadstyp.

För förståelsen av gården är det av vikt att ekonomibyggnaderna bevaras och vårdas.

Det småbrutna landskapet med hagmarker, mindre åkrar och skogspartier, samt vegetationen med höga ädellövträd, hasselbestånd samt växtlighet av botaniskt intresse är av avgörande betydelse för upplevelsen av kulturmiljön. Av vikt är att hagmarker och åkrar även fortsatt hålls öppna för förståelsen av landskapet. Hela det större området (orangea färg) är utpekad som särskilt värdefullt odlingslandskap.

